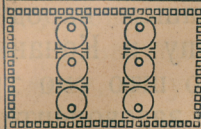
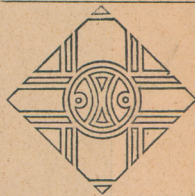

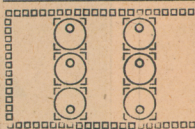
Илустрована Ратна Кроника

1389.

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2—. ПОЈЕДИНЕ СВЕСКЕ СТАЈУ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА — — — СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. — — —

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912.

Мил. К. Николић-Расинеки

МЕЂУ РАЂЕНИЦИМА

Лагано ступам... гледају ме они!
Постеље беле и дах туге свуда,
А кроз душу ми ратна хука звони,
И к'о у храму ја корачам туда.

Дајте ми речи да вам све искажем!
Дајте ми срца па да све осетим!
Како бих, како да сав бол покажем
Погледом једним када све прелетим.

„Здраво јунаци!“ и прожма ме језа
Кад рекох ово, као у сну, тако;
И као да ми нешто језик свеза,
Ја идем даље, па к'о да бих плак'о.

И, кад бих мог'о да читам Судбину
Са лица њиних, где се жеље стекле,
Не бих појмио у погледу њи'ну
Све што би мени њи'не душе рекле.

Ја приђох једном: код куће му деца,
Мајка и жена... до срца ме таче;
Лагано ступам... колено ми клеча
Од нечег што је сад од мене јаче.

Здравим се с другим: вереник је нада,
Младост и чежња. а у груд'ма тане,
А онај тамо тако љуто страда,
Јер никог нема да му зора сване.

Прилазим трећем: има оца стара
И никог више, сву ноћ засп'о није:
И сваки прича и срце отвара,
И свуда само болне историје.

А болничарка, бела као туга,
Пролази крај ме, као сан, к'о пена,
И као анђ'о, виша, љубав друга,
Мени се чини ова бледа жена.

Што дух не појми не може да реши!
Лагано ступам..ј ал' у часу само,
Нешто одјекну.. у мом срцу, тамо,
К'о муњом кренут; језик ми се дречи:

„Здраво јунаци ваше ране свете.
Освећене су; наше ратно копље
Победе ниже, будућност нам плете
Азијат пао... освојисмо Скопље!“

Одговор њихов у једноме: „Ура!“
Одјекну сложено, к'о кад пуче стега,
И жагор наста и поносна бура,
Заборав рана, болова свега.

...Где један тамо... као цветак неба,
У пола дигнут, сух, к'о биљка нека
Крупне је очи отворио, гледа...
Јединац можда... па га мајка чека?

Па к'о да видех у даљини жену.
Сликв свог сина где љубити узе,
Па стрепи, дршће и молитву збори...
И, кад сам пош'о, грунуше ми сузе,

Никола Пашић, председник српског министарства

Радници на српско-бугарском пријатељском договору у Нишу
1. маја 1904. год.

Председник Мин. Савета Мин. иностр. дела Никола Пашић
Ѓенерал Сава Грујић Бугарски диплом. агент на Цетињу
Отправ. послова буг. дипл. Д. Ризов
агенције Х. Хезапцијев

Ратни проглас бугарског краља

Краљ Фердинанд је издао на бугарски народ овај проглас:

Бугари! У течају моје 25 годишње владавине ја сам увек тежио у мирном просветном раду за напретком, срећом и славом Бугарске и у том правцу хтео сам да гледам, како бугарски народ стално корача напред. Али Промисао друкче одреди. Дошао је час, кад је бугарски сој позван, да се одрече благодати мира и да се лати оружја, да оствари велики задатак. С оне стране Рила и Родопе наша једнокрвна и једноверна браћа све до дана данашњег, 35 година од нашег ослобођења, нису била тако срећна, да дођу до човечанскога и сноснога живота. Сва настојања, која су, како би се постигао тај смер, чињена од стране великих сила, и од стране бугарске владе, нису створила прилике, које би тим хришћанима дозвољавале, да уживају човечанска права и слободштине. Сузе балканских Словена и јаук милијона хришћана морадоше потрести наша срца, срца нас, њихових саплеменика и једноверника, који своју слободу и наш мирни живот имамо да захвалимо једној великој хришћанској ослободитељци. И бугарски народ сетио се је пророчанских речи Цара-Ослободиоца: да се свето

дело мора довршити. Наше мирољубље је исцрпено.

Да се помогне хришћанском становништву у Турској, није нам остало никакво друго средство, него да се латимо оружја. Видимо, да му само тим средством можемо осигурати заштиту живота и имања. Безвлашће у турским покрајинама угрозило је и самом нашем народном животу. После покоља у Штипу и Кочанима турска влада, уместо да је, као што смо тражили, дала оштећенима правду и задовољштину, наредила је мобилизацију своје убојне силе. Наше стрпљење је на тај начин стављено на жестоку пробу.

Човечански и хришћански осећаји и света дужност, да се браћи, кад јој грози уништење, похита у помоћ, а и част и достојанство Бугарске, наложише ми неминовну дужност, да позовем под заставе за одбрану отаџбине спреmlјене синове. Наше дело је праведно, велико, свето! У топлој вери и заштиту и помоћ Свемогућег обзнањујем бугарском народу, да је објављен рат за човечанска права хришћана у Турској. Заповедам храброј бугарској војсци, да отпочне марш на турско земљиште. Уз нас и с нама боре се за исту цел против заједничког непријатеља војске с Бугарском савезних балканских држава: Србије, Грчке и Црне Горе. И у тој борби крста против полумесеца, у борби слободе против тираније имаћемо симпатије свих оних, који љубе правду и напредак. Ослањајући се на те симпатије, нека се храбри бугарски војник сети јуначких дела својих отаца и предака и храбрости својих учитеља: Руса ослободилаца те нека хита од победе к победи. Напред! С нама Бог!

Тај проглас потписао је краљ Фердинанд и сви министри.

Проглас краља Фердинанда војсци

Краљ је упутио војсци проглас, у коме каже: „Нечувене патње наших сународника у Турској, које су одавно мучиле наша срца, изазвале су праведни гнев нашег народа. Како су сва средства, која су ишла на то, да се побољша живот тих мученика, наше браће по крви и вери, била исцрпена, Ми као верни тумач народних тежња нисмо могли остати хладни према њихову јауку и потпомогнути нашим жарко љубљеним народом, заповедили смо Нашој храброј војсци, да пређе границу и да отпочне борбу против вековног душманина.

Наше дело је свето и човечно. У овом, за судбу наше миле отаџбине значајном часу сигурни смо, да ће сви чланови војске бити прожети важношћу свог задатка а да ће оправдати наде, које народ полаже у њих.

Напред, помоћу крста и оружја! Бог правде нека нам води десницу!"

Прокламација грчког краља Ђорђа I.

Моме народу! Света дужност према отаџбини, нашој угњетеној браћи и човечности налажу држави потребу, да после неуспеха нашег настојања ради одржања мира прибегнемо оружју, у смеру, да учинимо краја патњама, којима су хришћани од стране Турака од толико много столећа изложени, те да за њих добијемо слободно и зајемчено вршење човечанских права. Грчка у оружју ступа у овај свети рат за право и слободу угњетених народа на Истоку у споразуму са савезницима, који су задахнути истим осећајима и сједињени заједничким обавезама. Наша сувоzemна и поморска војска потпуно је свесна своје дужности према народу и хришћанству. Сећајући се својих народних предања и поносећи се својом моралном надмоћношћу, с пуно поуздања ступа она у борбу, у којој она својом крвљу хоће да искупи слободу угњетенима. Грчка ће са савезним државама, са својом браћом, по сваку цену ићи за светом цели. Молећи помоћ Свевишњег у праведној борби за цивилизацију кличемо: Живела Грчка! Живео народ!

Генерал Петар Божановић, помоћник шефа 1 армије

РАТ ЈЕ ОБЈАВЉЕН!

У сред тих догађаја састала се 4. (17.) октобра у 4 часа по подне министарска седница под председништвом самога краља Петра.

На тој седници једногласно је решено, да се Турској објави рат. И посланику још са седнице је телеграфирано, да одмах саопшти Порти ту одлуку и да се одмах крене из Цариграда.

После седнице Краљ је потписао наредбу војсци и прокламацију становништву у Турској.

Краљева наредба војсци врло је кратка и одлучна.

Прокламација, упућена становништву у Турској, штампана је на четири језика: српски, арнаутски, турски и француски.

У тој прокламацији Краљ упозорава отоманско становништво, да српска војска иде да му донесе слободу, гарантујући свакоме веру, обичаје, личну и имовну безбедност.

Српска војска иде само против турских трупа и турске анархичне власти штитећи све становништво подједнако и дајући му слободу, коју може добити у једној културној, уређеној и слободомној држави.

Прокламација, штампана у стотинама хиљада примерака, на великом плакату и уоквирена српском тробој-

ком, биће растурена по свима крајевима, које осваја српска војска.

Посланику у Цариграду Јаши Ненадовићу упућена је телеграфски ова нота, да је преда турској влади:

Потписани посланик Њ. В. Краља Србије по налогу своје владе има част учинити ово саопштење његовом превасходству министру иностраних дела Њ. В. Султана:

»Пошто светла Порта није одговорила на индетичну ноту, коју су владе Бугарске, Грчке и Србије имале част предати јој 30 септембра, и пошто је ситуација, која је и иначе врло озбиљна, јер је Турска узаптила српску муницију и грчке лађе противно међународном праву, постала још више опасном услед напада на српске и бугарске предстраже од

Како је под српским режимом (влашћу) у Скопљу

стране отоманских трупа и услед прекида дипломатских односа изазваног од стране Порте вређајући међународне принципе, влада Њ. В. Краља Србије види се са жаљењем принуђена да прибегне оружаном сили — остављајући отоманској влади сву одговорност за прекид односа између Србије и отоманског царства.

Част ми је известити царску влада, да се од овог тренутка Србија сматра у ратном стању са Турском и да ћу ја напустити Цариград у најкраћем времену, сматрајући моју мисију као свршену. Отомански посланици, који станују у Србији, а који би желели напустити земљу, слободни су стићи, а они, који би претпоставили да остану, могу рачунати на заштиту закона“.

Исте вечери отпутовао је из Београда на границу и последњи четврти допунски пук. При пролазу кроз улице, загушивали су узвици: »Живела војска«, »Срећан пут«.

Кад је војска била пред двором, из стотине грла, из којих се орила песма, разлеже се: »Живео Краљ!« »Живела Србија!«

Од двора је војска, праћена грађанством, отишла на железничку станицу, одакле је још истог вечера отпутовала на границу.

Поред тога што је рат објављен и што је војска прешла границу, вије ратно стање проглашено. Ограничене су само највише зоне, у којима је целокупна власт војничка. У ту зону спадају окрузи: ужички, чачански, крушевачки, топлички, нишки и врањски.

У свима осталим окрузима власти су исте као у нормално време.

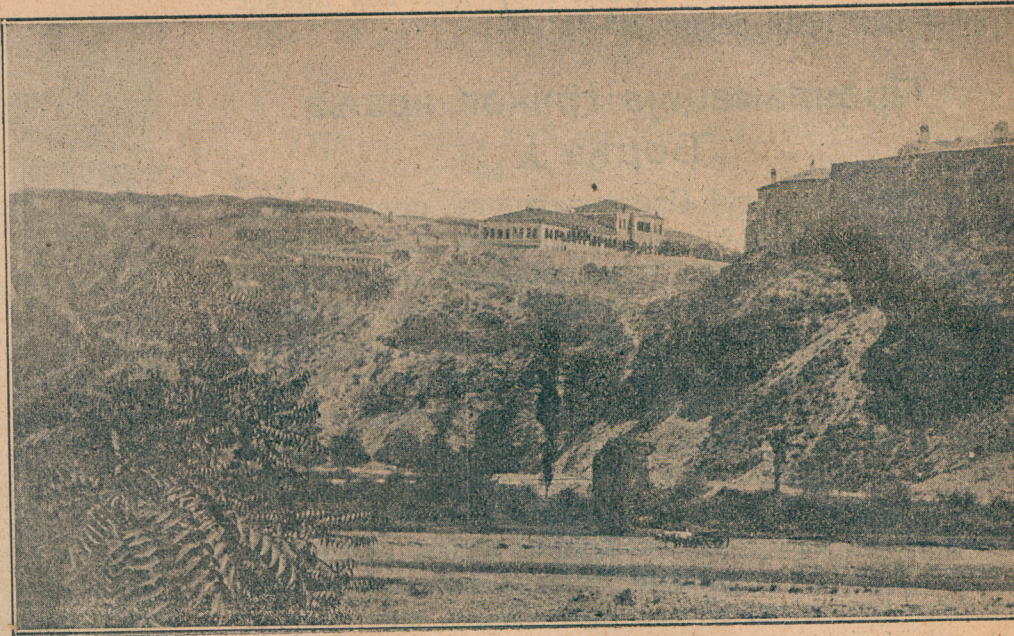
Сутра дан 5. (18) октобра отпутовао је краљ Петар дворским возом у Ниш. О томе су јавили из Београда ово:

Још на читав сат пред Краљев поллак, иако је био још сумрак, накупио се силан свет око железничке станице, да испрати Краља и пожели му срећу на светом путу.

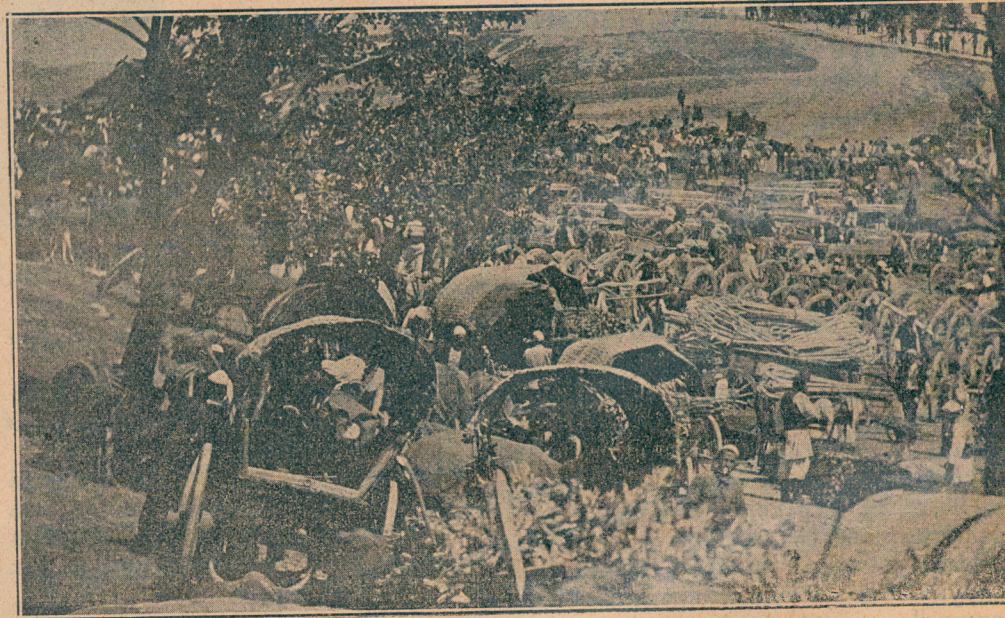
У 6 часова дошли су сви народни посланици, министри, чланови дипломатског кора, председник општине са одборницима, председници судова и сви остали великодостојници, а тако исто и маса грађана, чиповника и омладине.

После неколико минута дошао је Краљ у истим колима са Митрополитом Димитријем. У другим колима возио се краљевић Ђорђе, који је обучен у униформу капетана, краљевог ађутанта заједно са г. Николом Пашићем. Маса света, који се био искупио пред станицом поздравила је краља одушевљеним узвицима: »Живео!«

После кратког бављења у дворској чекаоници, Краљ је изашао на перон где је дочекан са »Живео!« »Срећан пут!«

Град ц

Пазарни дан

За то време Краљ је стајао на прозору за све време, док се воз није изгубио према Топчидеру носећи Краља на границу, где се његова реч тако жељно очекује.

Са краљем су отпутовали министар-председник г. Никола Пашаћ, министар финансија г. Пачу и генерал Путник са штабом.

Нови српски генерали

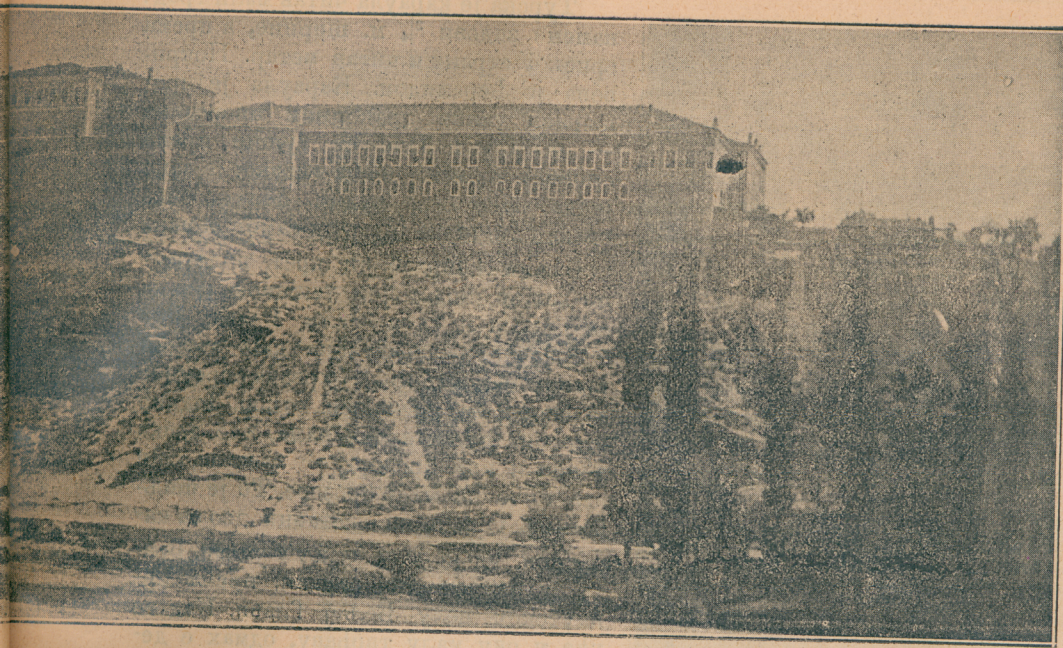
После славне кумановске битке краљ Петар је произвео у ђенералски чин следеће пуковнике: Живојина Мишића, Петра Бојовића, Михаила Рашића, Павла Јуришића, Милоша Божановића и Ђоку Михајловића.

Живојин Мишић је био ђе-

нералштабни пуковник и помоћник шефа главног ђенералштаба. Родом је из села Струганика у окр. ваљевском. Важи као један од најспремнијих официра. Радио је и на војној књижевности. Чешће је био изасланик на маневрима француске, немачке и руске војске.

Петар Бојовић је такође ђенералштабни официр. До пред рат био је командант коњичке дивизије, а за време рата постављен је за шефа штаба престолонаследникове армије. Рођен је у Новопазарском Санџаку, одакле је са родитељима браћом као дете дошао у Србију. Врло је спреман официр,

у Скопљу

срежимом у Скопљу

миран и тих. Радио је на војној књижевности. Био је кандидат за министра војног али се није хтео примити.

Михаило Рашић је био артилериски официр. Рођен је у Алексинцу. Био је дуго година маршал двора под краљем Миланом и Александром. Врло је образован човек, спреман официр и финих манира. Био је председник комисије за пријем топова у Француској, као најбољи српски артилериски официр. Сад је командант дунавске дивизије II. позива.

Павле Јуришић-Штурм, доскора први краљев ађутант командант је дринске дивизије

I. позива. Родом је Прајз, из Магдебурга, али је као млад официр дошао као добровољац у Србију за време првога рата са Турцима 1876. год. Он је пешачки официр и долази међу најспособније. Храбар је и врло омиљен.

Милош Божановић је родом Славонац, али је дететом прешао у Србију. Био је инжињерски официр. Сад је командант дунавске дивизије I. позива. Врло је спреман официр. Био је и у Русији на вишем образовању. Био је кандидат за министра војног.

Ђока Михајловић је родом из Чачка. Био је пешачки о-

фицир. Сад је командант шумадијске дивизије I. позива. Врло је спреман официр.

Од нових генерала учествовали су у сва три ранија рата сви, сем Божановића и Михајловића, који су само учествовали у бугарском рату. Јуришић је сем тога, као пруски официр учествовао у немачко-француском рату 1870.—1871. г. Поред велике војничке спреме и талента, нови генерали имају, дакле, и велико ратно искуство.

РАЂЕНИ КОЊ

Пусто је и празно бојно поље. Рађене су већ одавна одијели, мртве покопали, а оружје склонили. Само један арапски коњ, светле длаке, витка стаса и мале паметне главе непрестано је ту врштао и на све стране дизао главу, као да исчекује некога. Кад му се приближисмо он фркну крвавим ноздрвама и побеже од нас лако храмајући. Мало даље крај њега, један сасвим нови Крупов топ са потпуном запрегом од шест коња сад већ мртвих, стоји ту, види се, недирнут баш од оног часа, кад су Турци хтели да беже с њиме. Каква је ту негде морала бити страва и паника, види се по оној многобројној муницији пушчаној и топовској расипаној и разбацаној којекуда. Причају чак, да су ту нашли један скупцен дурбин, нешто расутог ситног турског новца и једну генералштабну карту

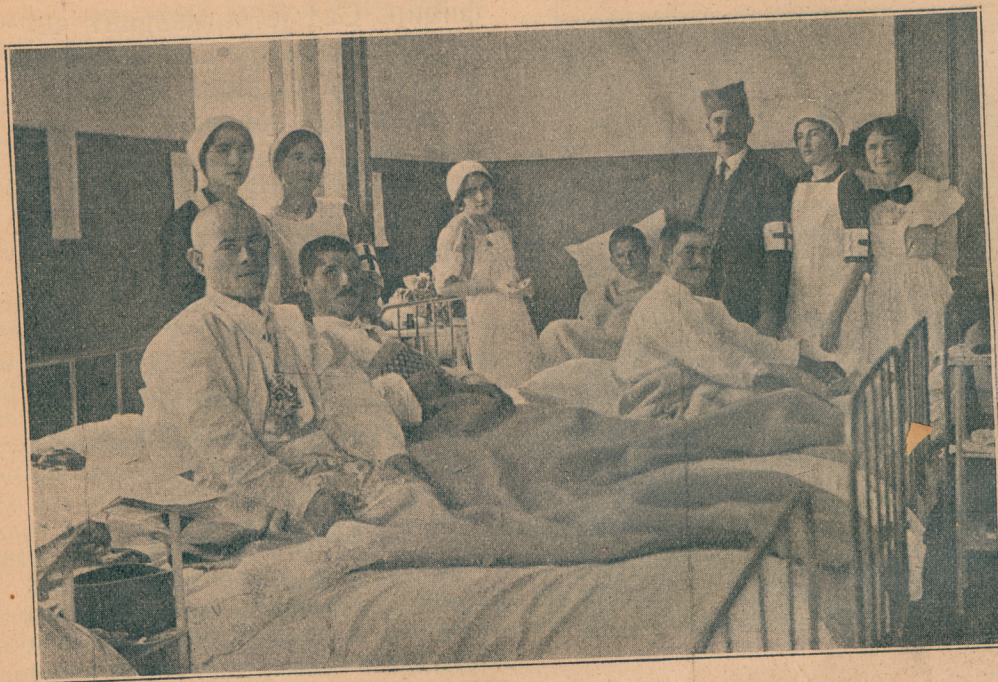
Види се, коњи су већ били окренули топ у страну и махнито повезли неколико метара, али тада мора да је једна страшна граната пала баш пред коње, експлодирала и само их покосила па напола земљом затрпала.

Ту, кажу војници, да су нашли мртвог једног турског мајора, и овог истог рађеног арапског коња, како тужно хоже изнад њега. Покушавали су већ неколико пута да га одведу од тог места, али он им се увек толико отимао док га најзад нису оставили, да иде куд хоће. Ту сад препуштен сам себи, глдује, вршти и оплакује свог господара, који се не враћа више.

А кад упитам једног коштуњавог сељака грубих црта и храпавих руку, чије је одело било умрљано усиреном крвљу, зашто га не убију, да се не мучи, он ме погледа тако питомо, махну неспретно руком и рече:

— Немам срца господине. Погледајте како има лепу главу и тако паметне очи, боже ми прости, као да ме рађени човек гледа.

Рањеници у једној београдској болници

НА ВАРДАРУ

Суру, вечито сшење тордо се у небо диже,
 Над урвинама шавним орли се с облаком доре;
 А доле, са страшним шумом, Вардар се пену и стиже;
 И пада кроз уске кланце, у сиње Тегејско Море.
 О ваљи, о реко српска! Столећа тако се туде
 И као таласи шону у море вечности шавне . . .
 Ал' твоје дисерне капље камена подножеја људе,
 Где споменици стоје народне прошлости славне.
 Али ће к'о рајски Феникс, синути слобода мила,
 И ја ћу стати ведар, иде сада погружен стојим,
 И наш ће ор'о делити широко развиши крила
 Над урвинама твојим.

Војислав Ј. Илић.

НА ВЕЉОЈ ГЛАВИ.

Чета капетана Божића. — Јуриш на караулу турску. — Бомбе, динамит. — Бегство Турака и Арнаута.

— Др. Милан Гавриловић.* —

У петак, 5. о. м. био је одесдан бој на Вељој Глави. То је један јако истакнути планински вис, на средокраћу између Враћа и Преполца. У овом планинском пределу, планинском у пуном смислу те речи, Веља Глава је у истини велика глава, главом надвисује све околне висове, нарочито Китку, јако утврђени турски шанац и караулу према њој, последњу још узданицу турску и арнаутску у овом крају. На овој од сада чувеној Глави налазе се две карауле, зид до зида готово, бедем до бедема. Једна је турска, једна српска. Између њих је једва места за ону троугласту ознаку, на којој стоји написано бројевима турским и српским: 1280 м.

* Млади је доктор чиновник министарства стиностраних дела у Београду, а у рату се борио у комитској чети. (Пр. Ур.)

Турци бегују из Скопља после кумановске битке

Турска је караула читав мали град: камени зидови $\frac{3}{4}$ м. ширине, а према српској страни и читав метар. Покривена је ћерамидом. Караула је прошарана уским правилним прорезима — мазгалама. Оне су гуще према српској страни; према турској је само једна. Цео овај чудни полумесечев градић личи на један од самог камена истесани неправилни крст, полегнут по земљи, под чијом тежином као да се улегла и сама Веља Глава. Сва ова необична грађевина даје утисак једног малог дина — хрвача спремног за борбу, за последњи отпор. Једино што она кула, према нама, иде дрско у вис и има прозоре — мазгале, који већ личе на мале прозоре. То је шиљбокана. Она чини саставни део са караулом, из које се у њу и улази. Врата су на источној страни, према арнаутском селу Вељој Глави. Кад се уђе у ову малу тврђаву, одмах с десне стране је нужник, с леве наћве за мешање хлеба! Као што се види, караула је спремна за дуг отпор. У другом углу, на крају ходника, који иде на глагол, озидано је огњиште. Преко пута врата, која воде у главну одају, неку врсту спаваће собе. Из ове кроз десни угао пролазак за кулу — стражару.

Према овом правом градићу наша караула врло бедно изгледа: обична сеоска плетара, покривена шиндром. Да није бедема око ње — подигнут је за време вредног Кољевића — ова караула не би могла дати отпора ни десет минута. У бедему су широке мазгале, свуда унаоколо. Уз караулу се налази и једна мала кула — стражара. То је и једино, што је на нашој страни грађено од камена.

Рањеници: капетан Павле Јуришић

Турска је караула онаква, као што је и са добром посадом турском и арнаутском, доминирала Вељом Главом. Задатак је био да се освоји ова караула и потпуно загосподари овом важном позицијом. Тај је задатак имао да изврши вођа комита, капетан Божић Симић.

И тај је задатак изведен успешније но што могу да опишу ове неколике странице, исписане на четничкој торби, лежећи у заветрни стења и планинских грмова...

Четвртак, 5. октобра. Заноћили смо у лепој буковој шуми, пред самом границом. Капетан је издао потребна наређења и отишао у извидницу до саме карауле на Вељој Глави.

Мој колега Шуменковић распоредио је страже свуд унаоколо; четници — махом граничари и Црногорци — западали за час ватре на падани, која се од густих високих букава не види с околних турских караула. Нић под ведрим небом, без шатора на влажној земљи у планини. Ни прва ни последња. Вечерало се сира, хлеба, кисела млека и јабука. Вечерало се и полегало се крај ватре одмах, пошто је капетан дошао и рекао, да је на караули све мирно и да је Шумаревић, инжењер комита, стигао добро с неколико другова и непримећен ушао у нашу караулу.

По хркању, које сам чуо око мене, изгледа, да су ови планинци лепо спа-

вали. Ја нисам могао. Цела ми је ноћ прошла у превртању с једне стране на другу, док се једна грејала, друга се хладила невероватном брзином.

Петак, 6. октобра... Још пре сванућа били смо на ногама; свака група код своје ватре. А већ око 7 сати сви су били поређани на једном препланку у четири вода, по две врсте. И „вежбање“ је почело.

Док се проплаком разлегала команда Божића, ја сам догледом посматрао живописну околину Копиљака, Црне Чуке и Веље Главе. Лац дан, без магле, пун сунца и ведрине. Мртва тишина: ни лавеза, ни клепетухе, ни удара посленичке секире, као да се све живо склонило очекујући са притајним дахом нешто велико и страшно, што мора доћи, што је већ ту, у овом дивном планинском ваздуху и бескрајној тишини.

Стојао сам дуго наслоњен на једну горостасну букву савладан толико, да нисам ногом смео крочити по сухој папрати и дебело наслаганоме лишћу. И та није било звонкога гласа капетановог, да с времена на време наруши тај апсолутни мир, изгледало би као да је цео крај заспао дубоким сном.

Најзад сам полако сисао на бивуак, легао крај ватре и запалио цигарету. Али нисам имао времена, да је мирно попушим, јер није прошло ни три минута, кад зашуста лишће више

мене. Неко је трком слазио ка бивуаку.

Један четник, млад и витак, али сав задухан и преморен бахну преда ме.

— Шта је? — упитах ја још лежећи.

— Почела борба!

(Наставиће се)

ЗАРОБЉЕНИЦИ

I.

Превели смо са границе српске рањенике; сад су дошли на ред заробљеници.

Засебним возом који је стигао у Београд јутрос у 6 и по часова, превезено је са старе границе, из Ристовца, 1068 турских заробљеника, међу којима је и један турски војни чиновник, у рангу мајора. Међу заробљеницима највише има Арнаута, за тим аскера и најзад 93 хришћанина.

Заробљеници су на железничкој станици уфронђени по четворица, и тако су од станице Немањином кнез Милошевом, краљ Милановом и кнез Михајловом улицом спроведени у Доњи Град, где ће остати до свршетка рата.

Напред и позади заробљеничке колоне ишао је по један вод наше пешадије, а дуж целе поворке распоређени су били наши војници из трећег позива, са пушкама на »готово.«

Арнаути чине бедан утисак. На њима нема апсолутно ничега, што би ма издалека потсећало на војника. Већином боси, без опанака, са издераним чакширама и дроњавим памуклијама, они више потсећају на питомце главне полиције него на војску. Лице им је преплашено, ход несигуран. Један другог држе за руке, да би умањили страх. Војници који су их спроводили причају, да су се толико обрадовали хлебу као највећој посласници. »Бар ћемо се најести хлеба« — тешили су један другог.

Међу њима и стараца, без зуба, има и деце од 14 година. Све што је могло пушку да носи дигло се против Срба.

И ако су бедно одевени и изгладнели, ипак не могу код човека да изазову сажаљење. У њиховим очима има нечег дивљег, животињског. Кад ухватите поглед заробљеног Арнаутина пред вама се на мах ствара слика њихових злочина. А пред том сликом нестаје сажаљена...

Турски аскер нешто боље изгледа. Прилично је одевен; али и њихова обућа није далеко одмакла од арнаутске. Неки имају на ногама као неку врсту дубоких папуча, други имају неке дроњке који су првобитно личили на опанке, трећи су клот боси. И они су јако преплашени; ћуте и гледају у земљу.

Наш трећи позив у сукненим хаљинама, који је спроводио заробље-

ника, изгледа према њима као прво-класна војска, као краљева гарда.

Међу заробљеницима има један опасан злочинац, опаснији од свију осталих Арнаута. Спроводници наши имали су уз пут велике муке да га савладају. Покушао је најпре да бжи, за тим кидисао на стражара. Једва се умирио кад је чуо да је стражару издата заповест да га убије, чим мрдне с места.

Од железничке станице па до града, са обе стране улица била је начичкана маса света, и ако још није било ни осам часова кад је туда прошао спровод заробљеника. Наш је свет збиља бољив, али ипак за ове заробљенике није имао сажалења. Њикова зверства су у такој свежој успомени, да је свака бољивост према њима потпуно искључена.

Код хотел «Лондона» срео сам јутрос једног дечка, једва да има седам година. Држи камен у руци и гура се међу свет да прође напред. Један човек из публике кога је највише гурао обречну се на њега и врати га назад. „Пусти ме чича, молим те, да и ја једног погодим. Доста су они наше гађали“ — замоли малишан. Камен му је, наравно, отет из руке, и малишан је остао неутешан што му се није испунила жеља да и он «погоди» Арнаутину.

Заробљеници ће у Доњем Граду под јаком стражом остати све до окончања рата. За то време неће се употребљавати ни за какве послове.

„Полишика“.

НАШЕ СЛИКЕ

Председник српске владе Никола Пашић, творац је балканског савеза, о којем ћемо донети нарочити чланак. Из тога ће се чланка видети сва важност и величина Пашићева.

Помоћник шефа штаба прве армије Божановић један је од најистакнутијих Србијиних официра, и има велике заслуге за успехе престолонаследникове армије, која је уништила турску вардарску војску, коју је водио Зеки-паша.

Међу истакнуте млађе официре српске спада Павле Јуришић, који је и песник и књижевник. Он је неописаном храброшћу соколио војнике, док не би тешко рањен. Јуришао је, рецитирајући патриотске песме, а у болничкој их постели да нас пише. Симпатични јунак ожењен је сестром српског музичара Исе Бајића и младог политичара дра Лазе Бајића.

ЗАПИСИ

[Из битке на Рујну] Нашим читаоцима је из досадашњих извештаја са бојишта врло добро познато, како је српска артиљерија својом тачном паљбом начинила ужасни русвај у редовима крво-

лочних Турака и Арнаута. Српске топове у грло и они официри, који су управљали турском артиљеријом, могли су зјати од чуда.

За доказ врсноће српских артиљераца навешћемо ову епизоду из крвава боја на Рујну.

Један поручник једним топовским ђулетом избио је из строја два турска топа.

Један наредник молио је команданта батерије да пуца из топа на једног турског пешака, чији је сваки метак погађао.

— Не вреди, човече, ђуле кошта шест динара, више с неверицом рече командант.

— Ако не погодим, платићу!

— Пали!

Пуцањ загрми, а Турчин оде на парампарче. Наредник је добио чин потпоручника.

[Ратне епизоде из Црне Горе] Прашком „Чешком Слову“ пише његов дописник са Цетиња, између осталог, ово:

„Овде на Цетињу има две болнице. Једна земаљска, где су тешки рањеници, а друга је на брзо уређена у касарнама, где су лакше рањени. Када краљ Никола од времена на време сврати на неколико сати на Цетиње, прво иде у болнице. Краљица и принцезе су тамо чести гости. 20. октобра, када је краљ био у болници, показали су му једног јунака са четири ране на грудима, чији су дани живота били избројани. Краљ се нагнуо над њим и пољубио га у чело. По његову примеру учиниле су то исто краљица и принцеза. Краљ се код сваког распитивао: Како и где је рањен. Дошао је до постеле, на којој је требао лежати 12-годишњи Црногорац. Но постела је била празна. Лекар је рекао краљу, да је дотични рањен доста тешко гранатом одостраг. Настала је затим потрага, но рањени као да је у земљу пропао. Када је краљ изилазио из болнице, срео је рањеника, где се мирно шета и пуши. Зачуђен, застави га и питао, зашто није у болници. „Ваше Величанство, због тако мале ране штета је другима заузети места“, одговорио је наш јунак. Тек на строго заповест лекарску морао се покорити и лећи у постелу.

Други Црногорац тешко рањен у груди, чудно се, што мора неколико недеља лежети у постели. Како се, вели, може мирно одмарати, кад зна, да се браћа бију. А руке и ноге има вели, здраве.

Други опет, који је имао размрскану ногу и руку у гипсу завијену, вукао се по болници и на питања како му је — одговорио је: „Зло! Што сам рањен, ни по јада, али горе је, што не могу узети пушку!“

Код свију се рањеника показује храброст и при операцијама ни један не даје од себе ни гласа бола. Тим је већа нестрпљивост. Сви који могу мицати ногама, отишли би одмах из болнице, и лекар има муке док их задржи. Сви горе од чежње, да опет пролију своју крв за отаџбину и краља, коме су одани целим срцем.“

[Свестан војник] Неки рањеници причају о овој интересатној сцени. Кад је кумановска битка била при крају, неколико српских војника наиђу на један шипраг, из ког је неко неспрестано пуцао из пушке. Они зађу ономе с леђа и виде, да само један турски војник неспрестано пуца из пушке не гађајући. Полако се привуку и ухвате га за рамена.

— Шта радиш, бре? — упиташе га.

— Пуцам — одговори овај уплашено.

— Па зар сам?

— Несум сам, с друство.

— Па камо ти друство?

— Ето ту, — рече Турчин и окрете

се и зачуђен виде око себе само мртве и рањене

— А бре, потепасте гу — рече им тужно.

Српски су војници са овама турским војником разговарали српски, јер врло много Турака, који жнве у Старој Србији знају српски.

[Аца Здравковић] Кад се буде писала историја битке на Куманову, главна заслуга за сјајну победу наше војске припаће српским официрима. Они су имали да поведу војску у сигурну смрт и да примером покажу како војник гине за отаџбину. Е они су своју дужност до краја извршили. Многобројни официрски лешеве и многобројне ране задобивене у кумановској битци остаће вечити сведоци за храброст наших официра, за њихово пожртвовање и љубав за отаџбину.

Један међу њима, један од најхрабријих, Аца Здравковић, погинуо је најславније. Он је имао дужност ађутанта дивизионара; место заклоњено од куршума, од смрти. И он је своју дужност савесно и предано вршио све докле док се редови наше војске нису поколебали. Али тада, кад је пок. Аца видео да су команданти батаљона попадали, да су командири чета изгинули и да је војска остала обезглављена — тада је Аца напустио ађутантско место, оставио свога команданта дивизије и полетео тамо, где је био потребнији: међу војску, у бојни ред. Улетео је међу војнике са сабљом у десној руци и повео их напред, кроз кишу од куршума.

Аца је ишао први; војници су журно корачали за својим јуначким вођом. Аца се борио храбро, лавовски. Кад се са својом војском приближио неколико стотина метара од непријатеља, једно непријатељско зрно погоди га у трбух. Аца изнеможе и паде.

Увече, другог дана битке, док су се на бојишту разлегали радосни крици победе на ратном превијалишту гасио се постепено живот једног хероја. Аца Здравковић је издисао.

Кад је са јутарњим зраком нашој браћи у Куманову објављена слобода и нов живот, Аца Здравковић није био више међу живима. Он није био срећан да дочека победу српског оружја.

У историји кумановске битке пок. Аца биће забележен међу првима. Главна заслуга за победу на Куманову припадају јунацима, као што је био Аца Здравковић.

Слава Аци Здравковићу!

[Постанак божура] Не само на Косову, већ у свима новоослобођеним крајевима Старе Србије наш народ верује, да је божур постао из људске крви.

О томе је пре неколико година проф. Тих. Р. Ђорђевић, у чланку „Поред Топлице“ писао овако:

„Мекишани казују, да је у старо време на Добричу била велика битка, у којој је текла крв коњу до узенгија. Ту су се бориле различите „вере“, па је од разне крви тих вера постао на Добричу божур различите боје. Божур црне боје постао је од крви циганске, плав од крви турске, а црвени од српске.“

Иван Иванић о истом предмету пише: „Земља на Косову је некако мрка, с тога народ верује, да је та боја дошла од силне крви проливане на Косову. Исто тако верује народ, да се и онај силни (једноставни прост) божур, што у пролеће прекрили све косовско бојиште и сва околна нижа брдашца, зачео и никао из крви косовских јунака. Тога божура има највише баш на самом некадашњем бојишту и веле, да неће да се прими на другом месту, где није пала крв, те су сви покушаји пресађивања у другу земљу остали безуспешни.“